

خط بریل در مدارس ایران

نازنین سارایی^۱

^۱ دانشجوی کارشناسی پیوسته آموزش ابتدایی

چکیده

دانش آموزان نابینا، یکی از گروه های دانش آموزان با نیازهای ویژه هستند که برای دستیابی به بیشترین توان بالقوه خود به آموزش ویژه و خدمات وابسته نیاز دارد. هدف از انجام این مقاله نوشتن درباره ویژگی های خط بریل و استفاده از آن در مدارس ایران و مشکلاتی که عزیزان روشن دلمان با آن رو به رو هستند. مشکلاتی که دانش آموزان ما با آنها رو به رو هستند در مقابل دانش آموزان نابینا و یا کم بینا بسیار کمتر است. این مشکلات شامل اطلاعات کم معلمان، مشکل رفت و آمد، همکاری نکردن والدین و حالا مشکل فضای مجازی می باشد که در این مقاله به طور کلی به آن می پردازیم. فرسودگی و ارزش تکلیف تحصیلی از جمله مهم ترین متغیرهای حوزه تحصیلی می باشند. فرسودگی تحصیلی به احساس خستگی در انجام تکالیف مدرسه و مطالعه، و نیز نگرش بدبینانه به تحصیل و مطالب درسی و احساس بی کفایتی تحصیلی اشاره دارد. ارزش تکلیف ادراک فرد از تکالیف و اهمیت آن است که شامل مؤلفه های علاقه، اهمیت و مفید بودن است. تحقیقات نشان داده اند که این دو متغیر می توانند پیامدهای تحصیلی را تحت تاثیر قرار دهند.

واژه های کلیدی: خط بریل، نابینایان، مدارس، معلمان، آموزش

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه:

آموزش فرایند تسهیل یادگیری، یا کسب دانش، مهارت، ارزش، اخلاق، اعتقادات و عادت‌ها است. روش‌های آموزش شامل تدریس، آموزش عملی، داستان گویی، بحث و پژوهش هدایت شده است. آموزش غالباً تحت راهنمایی مربیان انجام می‌شود، اما فراگیران می‌توانند خود را نیز آموزش دهند. آموزش می‌تواند در شرایط رسمی یا غیررسمی انجام شود و هر تجربه‌ای که تأثیر شکل‌دهی بر نحوه تفکر، احساس یا عمل فرد داشته باشد، می‌تواند نوعی آموزش تلقی شود. متودولوژی تدریس را تعلیم و تربیت می‌نامند.

حالا اگر بخواهیم چند تعریف ساده آموزش از زبان فیلسوفان داشته باشیم می‌توان به این سه تعریف زیر اشاره کرد: جان دیویی: آموزش تکرار تجربه است، به منظور اینکه معنای تجربه گسترش پیدا کند و برای هدایت و کنترل تجربیات بعدی، فرد را بهتر قادر سازد.

ژان ژاک روسو: آموزش، هنر یا فنی است که به صورت راهنمایی یا حمایت نیروهای طبیعی و استعداد‌های فراگیر (محصل) و با رعایت قوانین رشد طبیعی و با همکاری خود او برای زیستن تحقق می‌پذیرد.

دانشنامه بریتانیکا: از آنجایی که کودکان، بی‌سواد، نادان و غیرمطلع از فرهنگ جامعه‌شان به دنیا می‌آیند، برای درک فرهنگشان، به یادگیری مهارت‌ها، یافتن نقش‌شان در اجتماع و رسیدن به اهداف‌شان، به آموزش نیاز دارند. (۱) از آنجا که آموزش به کودکان این قابلیت را می‌دهد که به صورت مستقل به سوی اهداف مورد نظرشان حرکت کنند و هویت ویژه‌ای در جامعه بیابند، اهمیتی غیرقابل چشم‌پوشی برای فلاسفه دارد (۲) فلسفه آموزش به بررسی ماهیت و اهداف آموزش و ابزارهای آن می‌پردازد و در ارتباط با «نظریه آموزش» است. نظریه آموزش نوعی نظریه عملی بوده که سعی در فراهم آوردن رهنمود و روشن کردن تمامی جنبه‌های گوناگون آموزش (اعم از جنبه‌های تعلیمی، اخلاقی و سیاسی مربوطه) و همچنین ساختار اجتماعی وابسته با آن است (۳) فلسفه آموزش از نیمه دوم قرن بیستم میلادی به بعد به صورت یک شاخه مشخص از فلسفه شناخته شده و مورد بررسی قرار گرفت. (۳)

اما مشکلات آموزش همیشه بسیار بیشتر از مشکلات دیگر بوده است یکی از شایع ترین مشکلات تحصیلی که ممکن است فرد و اطرافیان او را تحت تاثیر قرار دهد، مشکلات تحصیلی دانش آموزان است. فزاد و نشیب‌ها و مشکلات دوران تحصیلی بخشی از زندگی همه افراد است. در حالی که مشکلات تحصیلی دانش آموزان می‌تواند عمدتاً مربوط به عملکرد دانش آموزان باشد، اما در برخی موارد این مشکلات از سوی معلم‌ها و سایر دانش آموزان ایجاد می‌شود. (۴) برخی از انواع مشکلات تحصیلی دانش آموزان به صورت کلی به شرح زیر است:

ناتوانی در یادگیری

عدم توجه مناسب معلمان و سایر مسئولان آموزشی
عدم توانایی خانواده در پرداخت هزینه های تحصیلی
حالا به همه این مشکلات، مشکلات معلولیت نیز با آن همه سختی اضافه کنید. دانش آموزان نابینا و یا کم بینا در مقایسه با دانش آموز عادی با مشکلات بیشتری در فضای جامع برای آموزش خواندن و نوشتن سرو کار دارند. آموزش از پایه ترین حقوق اولیه بشر می‌باشند. در این مقاله چند مشکل این عزیزان روشن دل را بیان می‌کنیم و درباره‌ی آن‌ها به بحث و گفتگو می‌پردازیم.

هدف تحقیق:

هدف از انجام این تحقیق بیان مشکلات دانش آموزان نابینا و بیان سختی های آموزش خط بریل سوال های تحقیق:

۱. چرا وضعیت دانش آموزان نابینا در مدارس بهتر نمی‌شود؟

۲. در این ایام آموزش با چه مشکلاتی روبه رو شده است؟

مبانی نظری تحقیق:

۱۵ اکتبر مصادف با ۲۳ مهر از سوی سازمان علمی و فرهنگی یونسکو به عنوان روز جهانی نابینایان نامگذاری شده است. لوئی بریل دارای هوش سرشار بود و با کمک پدر و مادر خود توانست خط معمولی را به صورت برجسته بیاموزد و همانند بقیه افراد معمولی بخواند و بنویسد. اما پس از مدتی متوجه شد که خواندن خط عادی برای نابینایان بسیار دشوار و طاقت فرسا است. او ضمن انجام تکالیف مدرسه، تمام زمان فراغت خود را به تکمیل خط نابینایان که بزرگترین هدف زندگی او بود، اختصاص می داد و حتی در روزهای تعطیل نیز اوقات خود را صرف این کار می کرد. زمانی که لوئی بریل به ۱۵ سالگی رسید، روش ابداعی او به حدی تکمیل شده بود که "پی نیه" مدیر موسسه نابینایان تحت تأثیر آن قرار گرفت و دستور داد که این روش، اگرچه به طور غیر رسمی در آموزشگاه مورد استفاده قرار گیرد. بریل توانست با تلاش های بی وقفه خود در سن ۱۶ سالگی خطی اختراع کند که مشکل نابینایان را برای خواندن حل کند.

او در سن ۴۳ سالگی و در سال ۱۸۵۲ به دلیل بیماری سل، جان خود را از دست داد. در مراسم تشییع جنازه بریل، یک صف طولانی از افرادی نابینا، به کمک عصاهای سفیدرنگ خود شرکت کرده بودند؛ این نابینایان به خوبی آگاه بودند تا چه اندازه، به خاطر خطی که بریل اختراع کرده بود، مدیون زحمات او هستند. خط بریل که از نقطه های برجسته تشکیل می شود، امکان یادگیری دانش های بشری مختلف را برای نابینایان فراهم کرد. چند سال پس از مرگ لوئی بریل، اختراع او در سراسر جهان به رسمیت شناخته شد.

پیشینه این خط

مسیحیت و کلیسا چون حرمت و احترامی برای معلولان قائل نبود بسیار دیر به آموزش نابینایان پرداختند. البته استثنایی بود و برخی کلیساها کارشان را زودتر شروع کردند. برای نمونه قدیس دیدیموس در سده چهارم میلادی یعنی حدود ۱۶۰۰ سال قبل و حدود دویست سال قبل از ظهور اسلام در اسکندریه، نابینایان را دعوت کرد و به آنان آموزش می داد. او متن عهدین را به صورت صوتی آموزش می داد. یعنی کسی می خواند و آن ها گوش می دادند. نیز برخی کلیساها در اروپا به نابینایان آموزش می دادند. (۵)

در جهان اسلام اولین بار جامع الازهر مصر در ۹۷۰م/۳۴۸ش یعنی در دوره فاطمیان به عنوان یک دولت شیعی، آموزش نابینایان را شروع کردند. در سوریه مدارس که متعلق به مذهب اهل سنت بود از سال ۶۰۳ق/۱۳۰۶ش نابینایان را جذب و به آنان آموزش می دادند. (۶) اما برای اولین بار خط بریل عربی در فلسطین به سال ۱۸۹۷م/۱۲۷۵ش ابداع و نابینایان جذب شدند تا با این روش جدید آموزش ببینند. (۷)

اما خط بریل چیست؟

خط بریل، الفبایی است که به نابینایان کمک می کند همانند افراد عادی خواندن و نوشتن را بیاموزند. برای استفاده از این نوع خط به حس لامسه نیاز است؛ این شیوه از نگارش در زبان هایی که از چپ به راست است، از چپ به راست نوشته شده و در زبان هایی که از راست به چپ نوشته می شود، از راست به چپ است.

خط بریل در زبان فارسی

خط بریل در زبان انگلیسی از راست به چپ و در زبان فارسی از چپ به راست خوانده و نوشته می شود. هر حرفی از الفبای بریل از چند نقطه برجسته در قالب دو ستون تشکیل شده است. الفبای هر خطی مانند لاتین، فارسی، عربی، چینی و غیره با قراردادهای مشخص هر خط کد گذاری شده است. فرد نابینا به منظور خواندن این حروف، انگشت خود را روی آن ها قرار می دهد و با شناسایی موقعیت برجستگی ها، حروف و کلمات را تشخیص می دهد. با استفاده از خط بریل و این سبک از خواندن، فرد نابینا می تواند به سرعت افراد دیگر، مطالب را بخواند.

یافته ها:

خط بریل خط بسیار ساده ای است و تقریباً همه می توانند آن را یک هفته ای هم یاد بگیرد اما به شرطی که با مشکلاتی همچون جبر، نگاه بد جامع، بی سواد و مواجه نشوند.

بچه هایی که وارد مدرسه استثنایی می شوند دو دسته هستند یک دسته بچه هایی که در خانه آموزش دیده اند و یک سری از مهارت ها را آموخته اند و یک سری از بچه ها هم در خانه دست ورزی نداشته اند و وقتی وارد مدرسه می شوند سطحشان صفر است. در رابطه با گروه اول ما باید یک سری زمینه سازی داشته باشیم یعنی باید لامسه آنها تقویت شود. تا بتوانند از دو دستشان کمک بگیرند، با دو دستشان کار کنند و از انگشتانشان استفاده کنند. به خصوص انگشتان اشاره باید بیشتر تقویت شوند. برای همین با این بچه ها یک سری تمرینات مثل جداسازی حبوبات را انجام می دهیم. همچنین کارتهای سمباده ای داریم و هم کارتهای پارچه ای مانند پارچه های نرم، زبر، راه راه و مخملی. بعد از تقویت لامسه و کارهایی مثل چیدن لوح حساب، چیدن لوح مکعبی و شادی سوزنی و چیدن مهره های چوبی داخل صفحه کار آموزش خط بریل را شروع می کنیم. بعضی از بچه ها خیلی زود به این مرحله می رسند و راحت تر می توانند بخوانند ولی یک سری از بچه ها تشخیصشان کند است و به زمان بیشتری نیاز دارند. برای همین یک سال با آنها برای تقویت لامسه و مهارت های دیگر کار می کنیم.

جواب سوال اول

طبق مطالعات و یافته هایی که صورت گرفت به چند مشکل ان پی بردم:

چون گذارد خشت اول بر زمین معمار کج

گر رساند بر فلک، باشد همان دیوار کج

دانش اندک همیشه مشکل ساز بوده اما فرض کنید این مشکل را معلمان ما داشته باشند معلم نقش هدایت گر را دارد و اولین آموزش را معمولاً معلم می دهد اگر معلم یک اشتباه کوچک داشته باشد جبران کردن آن اشتباه از آموزش توله ان به مراتب مشکل تر است. یکی از معلمان مدارس استثنایی می گوید: (معلمان مدرسه ما که با نابینایان کار می کنند با خط بریل آشنا هستند ولی مثلاً سال ۹۶ در مدرسه دانش آموزی داشتیم که از مدرسه دیگری آمده بود که متوجه شدیم بریل را اشتباه یاد گرفته چون معلمش با خط بریل آشنا نبوده و آن را به صورت برعکس یاد داده یعنی به جای نقطه یک و دو برای حرف "ب" نقاط چهار و پنج را یاد داده بود. که با زحمت زیاد همکاران توانست او را به شرایط عادی برگردانند.) برای کمتر کردن مشکلات عزیزان روشن دل باید از پایه مراقب آموزش معلمان خود باشیم. و بهترین آموزش را به آنها بدهیم و هر معلم ان ر طی چند مرحله از گزینش علمی بگذرانیم.

مشکل رفت و آمد برا دانش اموزان عادی هم وجود دارد اما فرض را بر این بگذارید بک روز دنیا وارونه شود و همه ما چشمان نابینایی داشته باشیم با وضعیت پیاده رو ها و رفتار بسیار زنده تعداد خیلی کم مردم رفت و آمد را برای این عزیزان مشکل می کند. عدم مناسب سازی و امنیت در تردد افراد دارای معلولیت، یکی از بزرگترین موانعی است که در سر راه نابینایان وجود دارد و برداشتن تمام موانع محیطی و همچنین تسهیل سازی امکانات جامعه برای استفاده افراد کم بینا و نابینا برای حضور هر چه بیشتر آنان بسیار مهم است. حتی برخی معتقدند ریشه همه مشکلات افراد دارای اختلال بینایی عدم مناسب سازی محیط پیرامون است.

منظور از مناسب سازی صرفاً برداشتن موانع محیطی نیست بلکه حذف کردن هر آنچه در محیط مانع دسترسی می شود، یا اضافه کردن مواردی که وابستگی معلول یا نابینا را به دیگران بکاهد است؛ از جمله عابرانک ها که با گویا ساختن خودپردازها

نیاز نابینایان به دیگران بسیار کم می‌شود و این امور نظارت مستمر نهادهای اجرایی را می‌طلبد. به طور مثال در هنگام ساختمان سازی به ویژه اماکن عمومی باید دقت لازم مبذول شود که تمامی افراد با شرایط ویژه مانند نابینایان، کم بینایان، سالمندان، کودکان و دیگر معلولیت ها بتوانند به راحتی در آنجا رفت و آمد کنند. برای نابینایان باید آسانسورها به سیستم بریل مجهز باشند و در کنار پله از سطوح شیب دار مناسب استفاده شود. موانع آهنی که گاه نهادها برای جلوگیری از ورود موتورها و وسایل نقلیه دیگر در پیاده روها و ساختمان ها و پارک ها و دیگر مکانها قرار می دهند به نحوی باید از میان برداشته شود حتی تابلوها و درخت‌های مزاحم که سد راه هستند (۸) باید از سر راه برداشته شوند، تا دانش آموزان ما بتوانند در نهایت اسودگی خاطر به تحصیل به پردازند.

همکاری نکردن والدین و مسئولین یکی از پایه ترین مشکلات است والدین گاهی بر اساس نا گاهی کودک خود را با بحران رو به رو می کند. اجازه ندادن به کودک نابینا برای آموزش خط بریل تنها به این دلیل که او نابیناست و آینده ای ندارد اشتباه است والدین و مسئولین ما باید بفهمند که یک فرد نابینا هم حق حیات دارد و باید فضای زندگی برای این عزیزان آماده کرد. امروزه به راستی یکی از بزرگترین مشکلات جهانی اشتغال معلولان و نابینایان است و تمام کشورها در این راستا همواره به اقدامات مختلفی در جهت رفع این معضل دست زده اند.

اعلامیه حقوق بشر در ماده ۲۳ خود اشتغال را یکی از بنیادی ترین حقوق افراد بشر دانسته است. مشکلات فراروی افراد معلول، لزوما ناشی از شرایط جسمی و ذهنی آنها نیست بلکه در اکثر موارد این طرز تلقی غلط جامعه و سیاستگذار است که این افراد را از صحنه کار و فعالیت دور نگه می دارد چه آنکه به گواه تحقیقاتی که در این حوزه در ایران صورت گرفته، هزاران معلول ایرانی برای گریز از بیکاری با مشکلات بی شماری مواجهند. آمارهای رسمی، نرخ بیکاری نابینایان را ۴۰ درصد اعلام کرده است.

به این ترتیب می توان نتیجه گرفت نرخ بیکاری معلولان در ایران چهار برابر نرخ بیکاری افراد عادی است که از این میان ۸۰ درصد آنان در میان خانواده های فقیر هستند.

در میان شاغلان نیز شغل های گوناگونی از جمله استاد دانشگاه، نماینده شورای شهر، کارمند و کارشناس دیده می شود اما متأسفانه تصور غالب این است که نابینا باید تلفنچی باشد و بیشترین شغل در میان نابینایان نیز همین است. متأسفانه به رغم وجود قوانین متعدد برای اشتغال نابینایان هنوز اکثر قریب به اتفاق آنان بیکار هستند که این خود نشان دهنده عدم کارایی قوانین است. شاید هم با وجود فرهنگ تبعیض آمیز، این علت را تقویت کند نابینایی که با وجود تمام گرفتاری های موجود، تحصیلات تکمیلی خود را به اتمام می رساند در جستجوی کار با موانع زیادی روبرو خواهد شد. بارها پیش آمده که در فرصت های استخدامی، رزومه یک شخص نابینا تایید شده اما بعد از اینکه متوجه نابینایی شخص شده اند، از استخدام او سرباز زده اند، شاید به این علت که تا زمانی که می شود از افراد سالم با شرایط عالی استفاده کرد چرا باید یک نابینا را به کار گماشت؟! مگر یک نابینا می تواند این کارها را انجام دهد؟.

جواب سوال دوم

آموزش خط بریل مهارتی است که در آن معلم باید در ارتباط تنگاتنگ با دانش آموز باشد باید دست دانش آموز را هدایت کند و جایگاه نقطه ها را به او نشان بدهد. پس مشکلات را دوبرابر می کند به در این لحظه است که نقش معلم و والدین اللخصوص مادر را زیاد تر می کند تا با ظرافت و ایجاد انگیزه آموزش هایی را که از طریق معلم گرفته است به دانش آموزان انتقال داد. طبق گفته یکی از همکاران در مدارس استثناییکه می فرماید: (در این شرایط ما به دانش آموز دسترسی نداریم دانش آموزان ما شش و هفت ساله هستند و همکاری لازم را ندارند برای همین آموزشهای لازم را انتقال می دهیم یعنی برای مادران فیلم می فرستیم و آنها باید در خانه با بچه ها کار کنند. این فرایند به سختی صورت می گیرد چون بچه ها با مادران همکاری

ندارند. زیربار درس نمی روند و کارهای درسی را انجام نمی دهند. و شرایط سختی است برای دانش آموزانی که بخواهند بریل را یاد بگیرند در واقع آموزش ما آموزش به اولیا است.

در این دو سال که کرونا خیمه بر زندگی ما زده کار یک معلم استثنایی و کار یک مادر چند برابر شده است. امروزه معلم کلاس مادران بچه ها را به مدرسه دعوت می کند و به آنها آموزش می دهد و مشق را از بچه ها می خواهد. البته درسها را در شبکه شاد هم می گذارند اما درس جدید را به مادر یاد می دهند اما آیا کار ساز هست؟

بحث و نتیجه گیری:

مشکلات و سختی ها بخشی از زندگی هستند که مانند طوفان راه گریزی از آنها نیست. سختی ها و مشکلات صیقل دهنده یا خالص کننده انسانهاست که موجب ساختن شخصیت می شوند. قرآن می فرماید: لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ (آیه ۴ سوره بلد)؛ راستی که ما انسان را در سختی و رنج و مشکل آفریدیم. مشکلات و سختی های زندگی به ما کمک می کنند تا صبر و شخصیت خود را تقویت کرده و ایمان و اعتقادمان به خدا را افزایش دهیم. این مشکلات در کنار هم می توانند به تجربه هایی تبدیل شوند و سختی ها را از دوش هم دیگر برداریم تلخی زندگی را برای این عزیزان و والدین آنها کم کنیم. و از مسئولین مربوطه باید صمیمانه درخواست کرد که به کمک خانواده های این عزیزان بیاید و معلمان و مربیان را یاری کند.

راهکارها:

از جمله کارهایی که می شود برای اسن عزیزان انجام داد می توان به کارهایی مانند:

۱. دادن جعبه های کمک آموزشی که شامل:

لوح های فشرده آموزش خط بریل

قلم دسته چوبی نابینایان این وسیله جهت سوراخ کردن کاغذ جهت ایجاد حروف و کلمات بریل است *

چرتکه، چرتکه حساب افزاری است که چهار عمل اصلی یعنی جمع، تفریق، ضرب و تقسیم را با استفاده از آن می توان به

سرعت انجام داد. این وسیله برای عموم افراد حتی نابینایان به آسانی قابل حمل و استفاده می باشد دادن لوح جبر و...

۲. به دلیل کم بودن کتاب هایی با خط بریل پیشنهاد می شود معلمان عزیز کتاب داستان هایی را با خط بریل برای ان عزیزان خلق کنند و در کلاس برای آنها بخوانند.

۳. برای عملکرد بهتر برگزاری دوره های آموزشی و فرا آموزشی برای والدین و معلمان کم تجربه می تواند بهترین گزینه باشد.

۴. برگزاری کلاس های هنر های تجسمی برجسته برای ایجاد انگیزه و خارج کردن دانش آموزان از فضای خسته کلاس و زیبتر نشان دادن جهان هستی و هنر.

منابع:

۱. باقری نوع پرست، خسرو، درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، دو جلد. انتشارات علمی و فرهنگی،

۱۳۸۹

۲. مؤلفان حوزه و دانشگاه، آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن (۴ جلد)، تهران: سازمان مطالعه و تدوین

کتب علوم انسانی دانشگاهها (انتشارات سمت) و پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰

۳. نقیب زاده، میر عبدالحسین، نگاهی به فلسفه آموزش و پرورش، انتشارات طهوری، ۱۳۷۴

۴. محمد حامد امبابی مراد. طریقه بریل. صص. ۷۳

۵. محمد حامد امبابی مراد. طریقه بریل. صص. ۱۲۷

۶. محمد حامد امبابی مراد. طریقه بریل. صص. ۱۲۸.

۷. محمد حامد امبابی مراد. طریقه بریل. صص. ۱۲۹.

۸. درد نابینایی تنها یک درد از هزاران. خبرگزاری ایمننا. ۱۳۹۵/۱۰/۲۵. www.imna.ir/news/25108.

